

могло обрадити засебно од овог. Довољно је да се истакне на овоме мјесту да је готово сваки узрок за развод брака разматран кроз призму чл. 56 Закона о браку, иако се овај пропис не цитира.

Подаци о професији, социјалној припадности и школској спреми супруга, као и о годинама њихове старости врло су оскудни па се стога нисмо ни упуштали у њихову анализу.

Др. Алија Силајџић

ПОЈАМ СЛУЖБЕНОГ ЛИЦА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ*

I. Службено лице у кривичном праву јавља се као објект и као субјект кривичног дела. Међутим, кад се говори о појму службеног лица у кривичном праву, обично се првенствено, ако не и искључиво, мисли на службено лице као субјекта-извршиоца кривичног дела. То је због тога што је мањи број кривичних дела код којих је службено лице објект у упоређењу са оним кривичним делима код којих је службено лице субјект кривичног дела.

Без обзира на ово, при постављању и утврђивању појма службеног лица у кривичном праву, проблем се мора обухватити у потпуности на тај начин што ће се узети у обзир и појам службеног лица као објекта кривичног дела, па макар у једном сумарном излагању.

По Кривичном закону, службено лице се спомиње као објект код следећих кривичних дела: 1. Убиство претставника народне власти и друштвене организације (чл. 103, ст. 2), 2. Спречавање службеног лица у вршењу службене радње (противстајање и принуда на службену радњу, чл. 289), 3. Учествовање у гомили која спречи службено лице у вршењу службене радње (чл. 290), и 4. Позивање на отпор (чл. 291).

Сем тога, код извесних кривичних дела, иако службено лице код њих није објект кривичног дела, у њихов појам улази службено лице као елемент или обележје кривичног дела. Тако напр. то је случај код кривичног дела непослушности према наредби за удаљавање (чл. 292), скидања или повреде службеног печата или знака (чл. 294), одузимања или уништења службеног печата или службених списа (чл. 295) и лажног претстављања (чл. 296).

Најзад код неких кривичних дела потреба утврђивања појма службеног лица поставља се посредно, напр. код кривичних дела фалсификовања исправе, уколико је појам јавне исправе у вези с појмом службеног лица.

Као што је напоменуто, много је већи број кривичних дела код којих се службено лице јавља као извршилац кривичног дела. Али погрешно је мислити да је овде реч само о кривичним делима

* Реферат читан на Петој интерфакултетској конференцији правних факултета ФНРЈ одржаној у Скопљу 1953 године.

из главе кривичних дела против службене дужности (гл. XXIV Кривичног законика). Напротив, постоји још низ кривичних дела код којих се службено лице јавља као извршилац кривичног дела. У ширем смислу, службено лице се јавља као извршилац кривичног дела закључена уговора на штету Федеративне Народне Републике Југославије (чл. 112), саботаже (чл. 115), изазивања националне, расне или верске нетрпељивости, мржње или раздора (чл. 119, ст. 2), као и још неких кривичних дела.

Са овог гледишта посматрано, посебну пажњу заслужују кривична дела против слободе и права грађана (гл. XIII Кривичног законика). Кривично дело повреде равноправности грађана (чл. 148) углавном се може извршити од стране службеног лица. Код извесних кривичних дела, по истим прописима сматрају се као тежи облици ових кривичних дела, ако су она извршена од стране службеног лица. То је случај код кривичног дела противправног лишења слободе (чл. 150, ст. 2), нарушавања неповредивости стана (чл. 154, ст. 2), повреде тајности писама или других пошљики (чл. 156, ст. 3), спречавања или ометања јавног скупа (чл. 158, ст. 2) и повреде слободе опредељења бирача (чл. 160, ст. 2). Најзад у овој глави налазе се и кривична дела која могу бити извршена само од стране службеног лица, према томе која се могу сматрати као службена кривична дела у правом смислу. То су следећа кривична дела: изнуђивање исказа (чл. 151), злостава злоупотребом службеног положаја или овлашћења (чл. 152), противзаконито претресање (чл. 155), повреда бирачког права (чл. 159) и повреда права жалбе (чл. 161).

На крају треба споменути кривична дела против службене дужности, која се управо карактеришу тиме што могу бити извршена само од стране службеног лица. С обзиром да је ту највећи број кривичних дела службених лица, природно да се питање одређивања појма службеног лица највише поставља у вези с овим кривичним делима.

II. С обзиром да је појам службених кривичних дела познат још одавно, свакако да се још тада постављало питање утврђивања појма службеног лица односно лица која могу бити извршиоци ових кривичних дела (1).

Међутим, појам службених кривичних дела у модерном смислу налазимо тек у пруском Општем земаљском праву, што је било проузроковано огромним порастом државног апарата, кад су самим тим државни службеници добили свој статус. Тако, глава 20, другог дела пруског Општег земаљског права Фридриха Великог, од 1794 године, у 8. одељку садржи прописе о кривичним делима лица у служби државе, §§ 323—508 (2). Карактеристика је овог законодавства да се појам службеног лица у кривичном праву поклапа

(1) За римско право уп. Theodor Mommsen, *Römisches Strafrecht*, Leipzig, 1899, S. 555—560, 705—732.

(2) Wachinger, *Verbrechen und Vergehen im Amte*, Vergl. Darst. B. T. IX B., S. 194—210.

с појмом службеног лица у државном праву. Прописи о овим кривичним делима примењују се на све непосредне и посредне службенике. Први су они који се налазе у непосредној служби државе а други, они који се налазе у служби држави потчињених колегија, корпорација и заједница.

Као критериј при одређивању појма лица у служби државе сматрао се не само службенички однос и обавеза на послушност, већ и природа делања, а то је оно које служи општим циљевима. Али круг лица на која се примењују ови прописи није био потпуно одређен насловом ове главе (као кривична дела лица у служби државе), већ се они примењују још на извесна лица. Тако прописи о овим кривичним делима примењују се и на извесна друга лица, која, иако нису државни службеници, ипак врше извесне функције које значе одређене обавезе према друштву, као напр. лекари, видари, бабице. Нарочито прописи о кривичним делима подмићивања примењују се на већи број лица, која се у овом случају изједначају са службеним лицима. Треба ипак напоменути да прописи у овом закону нису били тако јасно формулисани и да су се постављале извесне тешкоће при утврђивању појма службених лица у вези с њиховом кривичном одговорношћу. То је нарочито важило у погледу посредних службених лица, јер није био утврђен појам колегија, корпорација и заједница у смислу ових законских прописа. Али као што се подвлачи у литератури, ипак је заслуга овог закона што је први пут покушано да се законским путем расправи ово питање и што је у овом погледу законодавац показао доста смисла и здрав инстинкт, што је умногоме потпомогло даљем развијању овог појма.

У немачком партикуларном кривичном законодавству налази се даљу етапу у развоју појма службеног лица (3). Карактеристика је овог законодавства, уопште узев, да се повлачи разлика између категорије лица која улазе у круг „јавних службеника“ у ширем смислу и оних која се појединим законима изједначају са овим, као напр. службеници приватних и привредних установа. Важно је такође напоменути да се није правила разлика, у погледу кривичне одговорности, између редовних и ванредних службеника, сталних и привремених, плаћених и неплаћених, виших и нижих. Позната је такође установа посредних службеника, а као такви се сматрају они који раде по установама и заводима који су под надзором државе.

У неким законима имамо изричне прописе по којима се поротници изједначају у погледу кривичне одговорности са службеним лицима, и то нарочито за кривична дела повреде тајне, подмићивања, уништавања списа. У неким налазе се прописи по којим се сматрају као службена лица у овом смислу нотари адвокати, лекари, апотекари и друга лица која су у служби јавности с одређеним звањима. Готово у свим овим законима има прописа по којима

(3) Wachinger, S. 211—216.

се изједначују са службеним лицима у погледу кривичне одговорности, службеници градских, земаљских самоуправних тела и општина.

У данашњем Немачком кривичном закону такође је задржана формулација непосредних и посредних службеника, без обзира на то да ли су они стални или привремени, са положеном заклетвом или без. Међутим, постоји изричит пропис да се адвокати не сматрају као службена лица. Али ни до данас у Немачкој нису престале дискусије у вези с утврђивањем појма службеног лица, о чему је нарочито дискутовано приликом израде предлога новог кривичног законика (4).

Слично стоји ствар и у аустриском кривичном праву (5).

Проблем утврђивања појма службених лица у вези са њиховом кривичном одговорношћу дискутује се и у другим кривичним законодавствима. Круг лица која се сматрају као службена лица у разним законодавствима се различито поставља и одређује, негде је ужи а негде шири, затим негде се везује за појам лица у служби државе а негде за појам лица која врше ма какву јавну службу (6).

У вези са овим у разним законодавствима различито се решава још једно питање, наиме питање о томе да ли кривични законик уопште треба да садржи општу формулацију о појму службеног лица, или је пак умесније да се ово питање препусти теорији и пракси. Затим, ако треба унети у кривични законик одредбу о службеном лицу, да ли то треба да буде општа одредба или пак треба да закон прецизно формулише појам службеног лица. Најзад поставља се питање да ли одредбу о појму службеног лица треба унети као одредбу општег дела кривичног законика или пак у одељку који говори о кривичним делима против службене дужности. У првом случају то би била одредба која би одређивала појам службеног лица уопште, без обзира на то да ли се ради о службеном лицу као објекту или субјекту кривичног дела, а у другом случају она би одређивала појам службеног лица само у вези са кривичним делима против службене дужности, односно одређивала би појам службеног лица као субјекта кривичног дела.

С обзиром на ово, сва се кривична законодавства пре свега могу поделити у две групе. Једни кривични законици не садрже никакву одредбу о појму службеног лица, остављајући то теорији и пракси. Тако Норвешки кривични законик не даје дефиницију службеног лица, јер се сматра да је немогуће дати једну општу, јединствену дефиницију, и ако би се ова дала, она би се заснивала на апстрактним обележјима. Холандски кривични законик такође

(4) Wachinger, S. 233—240; Frank, Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich, 16. Aufl. §. 359, I—IV; Fr. v. Liszt, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, 23 Aufl., S. 607; David Alcalay, Active und passive Bestechung, 1889, S. 41.

(5) Joseph Kimmel, Lehrbuch des Oesterreichischen Strafrechtes, 1950, S. 117—119, 162.

(6) Wachinger, S. 272.

не садржи одредбу о појму службеног лица, јер се сматра да њој није место у кривичном законнику (7).

Посебно место у овој групи законодавстава заузима Француски кривични законик. Code pénal (8) не само да не садржи никакву дефиницију о појму службеног лица, већ не спроводи никакву сталну терминологију за означавање службеног лица као извршиоца службених кривичних дела. Иако се у наслову одељка о овим кривичним делима употребљава израз fonctionnaire, ипак се у вези са различитим кривичним делима употребљавају разни називи, тако да се набрајање лица која могу бити извршиоци ових кривичних дела врши више казуистички (minister, juge, juré, procureur, administrateur, percepteur, depositaire, officier de l'état civile) али сем тога употребљавају се и извесни општи називи, као fonctionnaire, officier public, agent préposé, commis de gouvernement, d'une administration, de la police, итд. Тенденција је овог законика да код појединих службених кривичних дела буду назначена као могући извршиоци кривичних дела она лица која су по својој служби стварно у ситуацији да изврше ова кривична дела.

У другу групу законодавстава улазе она која садрже изричиту одредбу о томе шта је службено лице. Само што се и ту поједини кривични законици разликују. Једни, одредбу о службеном лицу садрже у општем делу. Тако Швајцарски кривични законик одредбу о службеном лицу садржи у чл. 110, т. 4, и она претставља законску дефиницију службеног лица уопште, као што се у истом члану налазе још неке законске дефиниције појединих кривично-правних појмова. По овој одредби, као службена лица сматрају се службеници јавне администрације и правосуђа, а сем тога и лица која се налазе привремено у служби или су намештена, као и она која привремено врше какву јавну функцију (9).

Ранији Југословенски кривични законик такође је садржавао у општем делу одредбу о појму службеног лица. Тако по одредби чл. 14, т. 3, као „државни службеник“ (израз који је био употребљен у смислу службеног лица) сматра се поред лица које је у државној служби по Закону о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда, и лице које је у служби код државне или самоуправне власти или врши по законском овлашћењу какву трајну или привремену јавну службу иако не долази под закон о чиновницима (10).

Други кривични законици одредбу о службеном лицу садрже у одељку који говори о кривичним делима против службене дужности. Поред Немачког кривичног законика, који је споменут, чији чл. 359 садржи одредбу о службеном лицу, треба споменути и Италијански кривични законик, који одредбу о службеном лицу

(7) Wachinger, S. 273—275.

(8) Wachinger, S. 272; Garçon, Code Pénal, Annoté, art. 126, 127, 128, 169, 174.

(9) В. Neidhart, Schweiz. Strafgesetzbuch, Art. 110, 4.

(10) Т. Живановић, Основи Кривичног права, Посебни део, II књ., 1939, § 75, II.

садржи у чл. 357. По овој одредби, као јавни службеници (израз који је употребљен за означавање појма службеног лица) сматрају се државни службеници или службеници других јавних тела, који врше стално или привремено какву јавну функцију, законодавну, административну или судску. Али исто тако сматрају се као службена лица и друга лица која врше стално или привремено, са наградом или бесплатно, добровољно или по сили закона, какву јавну функцију, законодавну, административну или судску. Важно је напоменути да овај законик садржи још једну даљу одредбу о појму службеног лица, која изједначаје, у погледу кривичне одговорности, још извесна лица, која уопште немају статус државног службеника или намештеника, па ни службеног лица у ужем смислу. Тако по чл. 359, са гледишта кривичног законика сматрају се као лица која врше јавну службу сва лица која врше какву службу „јавне нужности односно потреба“, а као таква се сматрају: 1. Приватна лица која се баве професијама за чије обављање је потребно посебно овлашћење, и 2. Приватна лица, која, иако се не баве јавном функцијом нити јавном службом, ипак врше извесну службу јавне потребе по овлашћењу или налогу државне управе (11).

Посебну пажњу у овом погледу заслужује англосаксонско кривично право. Неки посебан пропис о појму службеног лица не постоји. Али по Common Law-у и по појединим законима нормирана је кривична одговорност појединих лица у вези са повредом њихове службе.

У енглеском праву (12) опште је правило да за повреду своје службене дужности одговарају како службеници по Common Law-у, тако и службеници чија су права и дужности регулисана посебним законима (statutory officer). Али сем тога подлежу кривичној одговорности и лица која обављају службу од значајног поверења (a person holding an office of important trust), као и лица чија је делатност од јавних последица (of consequence to the public). У погледу ових лица без значаја је да ли службу врше по посебном овлашћењу (letters patent) или по неком другом овлашћењу датом од власти. Затим је карактеристика енглеског права да се у вези с извесним кривичним делима против службене дужности посебно нормира кривична одговорност појединих службених лица. Код неких кривичних дела круг лица која подлежу кривичној одговорности је већи а код неких мањи, што све зависи од природе кривичног дела. Најшири је круг лица која подлежу кривичној одговорности у вези с кривичним делима изнуде у службеној дужности и подмићивања. Тако у вези с овим кривичним делима подлежу кривичној одговорности сва лица која обављају неку службу од опште потребе или поседују неко право на основу ког могу обављати такву службу. Као таква лица могу се навести напр. лица

(11) L. Franchi-V. Feroci, Codice Penale, art. 357, 379; Giuseppe Maggiore, Principi di Diritto Penale, v. II, p. 103—125.

(12) Russel on Crime, 10 ed. v. I, p. 393—428; Stephen-Surge, A Digest of Criminal Law, 8 ed. p. 126.

која обављају саобраћај, врше разне услуге грађанима, итд. Као службена лица у једном смислу сматрају се и сва лица која раде у јавним телима (чланови, службеници итд.). Ту долазе разни одбори, савети покрајина, места, града, округа, али и свако друго јавно тело које је овлашћено да дела у локалној управи у комуналне сврхе, сврхе јавног здравља или социјалног старања.

Слична схватања налазимо и у кривичном праву САД. Овде се такође подвлачи да се као службена лица могу сматрати не само државни службеници, као и судије, већ и чланови и службеници разних јавних тела (13).

III. Без обзира на разноликост која постоји у појединим позитивним законодавствима у погледу одређивања појма службеног лица у вези са кривичним делима против службене дужности, ипак се могу извести извесни закључци из којих се виде тенденције савременог права у овом погледу (14).

Општа је тенденција да се појам службеног лица не ограничава на лица у државној служби, на чиновнике, државне службенике. Полази се од тога да у овом погледу није важан само статус лица, већ више природа делатности коју она врше. Као службена лица у овом смислу сматрају се сва лица која непосредно или посредно учествују у вршењу функција од јавног значаја, које у ширем смислу улазе у делатности остваривања државних задатака модерне државе. Ова лица сматрају се као службена лица без обзира на то у ком својству она учествују у овом.

Према томе појам службеног лица више се одређује с обзиром на природу делатности и њен значај за заједницу неголи с обзиром на својство лица које ту делатност обавља. Одлучујући моменат при одређивању појма службеног лица данас је природа службе, а то значи да она учествује у остваривању општих државних задатака, без обзира на то да ли су те делатности из области законодавне, правосудне или управне активности државе и државних органа. Појам службеног лица се одређује без обзира на трајање службе, да ли је она стална, привремена или повремена, затим без обзира на накнаду која се прима за обављање службе (уз награду или бесплатно), најзад без обзира да ли се служба врши из властите иницијативе и добровољно или на основу које законске обавезе.

Треба напоменути да је по данашњем схватању за појам службеног лица без значаја да ли се служба врши уз полагање заклетве или без ове, јер се узима да полагање заклетве треба да служи као обезбеђење државе или органа за кога се служба врши а не и за обезбеђење лица које ту службу врши.

IV. Појам службеног лица у кривичном праву ФНРЈ такође је одређен у ширем смислу, тако да обухвата не само државне службенике већ и низ других лица која учествују по разном основу

(13) J. Miller, *Handbook of Criminal Law*, p. 473—474.

(14) J. Таховић, *Кривично право — Посебни део*, 1953, стр. 454—456.

у вршењу државних и друштвених служби (15). Али ипак могу се уочити извесне разлике у развоју овог појма у вези са етапама у развоју кривичног права ФНРЈ.

Прва етапа одређена је доношењем Закона о кривичним делима против службене дужности од 12 октобра 1948. По овом Закону сва службена лица деле се у следеће групе: 1. државни службеници, 2. чланови претставничких тела, 3. лица која врше руководне, административне или стручне дужности у задружним, синдикалним или инвалидским организацијама и њиховим установама или предузећима, и 4. лица која, стално или привремено, с платом или без плате, врше или су позвана да врше одређене државне задатке на основу овлашћења датог законом или другим општим прописима (чл. 2 пом. Закона).

Друга етапа одређена је доношењем Кривичног законика од 2 марта 1951, тј. доношењем данашњег Кривичног законика. Појам службеног лица одређен је у чл. 99, ст. 1, и по њему као службено лице у смислу овог закона сматра се: 1. државни службеник, 2. службеник у предузећу или установи друштвене организације, 3. изабрано лице са сталном функцијом у претставничким телима или у извршним органима тих претставничких тела, и 4. лица која врше одређене службене дужности на основу овлашћења датог законом или другим прописима донесеним на основу закона. Сем тога као службено лице сматра се и војно лице кад се ради о кривичним делима против службене дужности која нису предвиђена у глави о кривичним делима против оружаних снага.

Ако извршимо упоређење и анализу ових прописа, онда видимо следеће карактеристике у вези с појмом службеног лица у нашем кривичном праву а исто тако и карактеристике у развоју овог појма.

Општа је тенденција да се појам службеног лица одреди не само по статусу и звању лица које обавља одређену службу већ више по врсти и природи службе коју то лице обавља. Из овог произилази да се као службена лица сматрају не само државни службеници већ и низ лица која нису у службеничком односу са државом. Начелно као службена лица сматрају се и лица која врше службу на основу избора, али само изабрана лица у претставничким телима. Затим, појам службеног лица не ограничава се само на лица која учествују у извршавању државних задатака у ужем смислу, већ исто тако обухвата и лица која учествују у извршавању разних друштвених функција, којима је држава посредно такође заинтересована. Отуда се као службена лица сматрају и лица која врше разне дужности у друштвеним организацијама. Најзад, појам службеног лица проширује се једном општом одредбом која изједначаје са службеним лицима и сва остала лица која ма по ком основу учествују у извршавању државних задатак односно врше разне службене дужности.

(15) М. Ђорђевић, Појам службеног лица из члана 2 Закона о кривичним делима против службене дужности, Архив, 1949, 1, стр. 75—84.

Али поред ових општих и заједничких карактеристика које су одлике законодавства из прве и друге фазе, постоје извесне одлике које се могу означити као уочљиве карактеристике у развоју појма службеног лица у овом периоду.

Појам службеног лица из прве групе остао је исти, и по једном и по другом закону као прва група службених лица сматрају се државни службеници. То је логично ако се узме да се и данас државни службеници јављају као најтипичнија службена лица, као службена лица само по себи, док се друга лица само по изричитој законској одредби изједначају с државним службеницима у погледу кривичне одговорности.

Појам службеног лица у овом смислу везан је за одговарајуће прописе позитивног законодавства о државним службеницима. Сва лица која се сматрају као државни службеници у смислу овог законодавства, сматрају се самим тим и као службена лица у смислу кривичног права. Овде се само поставља питање да ли су сва лица у служби државе државни службеници, или пак само она која имају одређено звање и положај. Ово је више питање административног права неголи кривичног права. Напомињемо само да и у оквиру ове групе службених лица има доста спорних питања, нарочито у погледу лица која обављају чисто техничке послове, напр. ложачи, шофери, чистачи итд. Затим као државни службеници не сматрају се радници у државним предузећима (16). Стварно било би нелогично сва ова лица третирати као службена лица и у смислу кривичног права, ако се узме оно што карактерише данас појам службеног лица, а то је врста и природа посла који се обавља. Напомињемо ипак да се питање не може расправити једнострано у погледу свих кривичних дела против службене дужности, већ да треба правити разлику у том смислу да ли је делатност једног лица таква да може извршити одређено кривично дело против службене дужности, с обзиром на природу и конструкцију бића тог кривичног дела.

Појам изабраних лица као службених лица није исти у овим етапама развоја појма службеног лица. По Закону од 1948, као службена лица сматрају се чланови претставничких тела кад врше стално или привремено дужност у органима државне власти или у њиховим извршним и управним органима. По чл. 99, ст. 1, Кривичног законика, као службена лица сматрају се изабрана лица са сталном функцијом у претставничким телима или у извршним органима тих претставничких тела. Према томе разлика је јасна. По данашњем законском пропису појам службеног лица у овом смислу је нешто ужи. Раније је било довољно да изабрано лице врши привремено какву дужност у органима државне власти или у њиховим извршним органима, данас се узима да се сматрају као службена лица само она изабрана лица која имају какву сталну функ-

(16) А. Балтић, Коментар Закона о државним службеницима, 1949, стр. 26—32.

цију у претставничким телима или у њиховим извршним органима. Наравна ствар да се и овде постављају извесна спорна питања. Да ли стална функција у овом смислу значи свакодневна функција или пак то значи само одређени однос изабраног лица према претставничким телима или њиховим извршним органима. Као што ће бити ниже напоменуто, данас се постављају још извесна питања у вези с овом групом службених лица.

Појам службених лица у друштвеним организацијама такође је претрпео извесну промену у свом досадашњем развоју. По Закону од 1948, као службена лица сматрала су се лица која врше руководне, административне или стручне дужности у задружним, синдикалним или инвалидским организацијама и њиховим установама. По чл. 99, ст. 1, Кривичног законика, као службена лица сматрају се службеници у предузећима или установама друштвених организација. Појам службеног лица у овом смислу, по ранијем закону био је ужи у том погледу што је обухватао само задружне, синдикалне и инвалидске организације, док по данашњем пропису овог набрајања нема, према томе као службена лица могу се сматрати одређена лица у свим друштвеним организацијама. Али с друге стране постоји једно ограничење. Док су се по ранијем закону, као службена лица сматрала лица која врше руководне, административне или стручне дужности у поменутим друштвеним организацијама, дотле по данашњем законском пропису, као службена лица сматрају се само службеници у предузећима и установама друштвених организација. Према томе данас је потребно увек одредити да ли једно лице има статус службеника у предузећима и установама друштвених организација или не. Али баш у вези с овим постављају се знатне тешкоће. Ово нарочито због тога што не постоје прецизни прописи о статусу службеника у друштвеним организацијама, па се често поставља питање да ли се извесна дела ових лица појављују као службена кривична дела (нарочито када је реч о квалификацији дела као утаје односно проневере).

Појам службеног лица из четврте групе остао је углавном исти. По оба закона јасно се види тенденција законодавца да се обухвате као службена лица сва лица која ма по ком основу учествују у обављању важних служби. Разлика је само у следећем. По ранијем закону под овим су се подразумевала лица која су позвана да врше одређене државне задатке, а по данашњем законском пропису, под овим се подразумевају лица која врше одређене службене дужности. И један и други израз нису спретно изабрани. Вршење државних задатака је појам који се односи више на основне задатке државе, док вршење службене дужности је више појам који се односи на лица у одређеном службеничком односу. Отуда најбоље би одговарао израз вршење службе или службене радње, или још боље речено, вршење делатности од јавног или општег значаја.

Примена данашњих формулација о појму службеног лица налази на извесне тешкоће у пракси, или бар изгледа да су ове

формулације недовољне да обухвате сва лица која се данас појављују као лица која врше извесне службене радње или радње од општег и јавног значаја. Ово је нарочито постало актуелно после насталих промена у вези с извршеном реорганизацијом органа државне власти и државне управе и с доношењем новог привредног законодавства. Зато се у вези с дискусијом о претстојећим изменама у Кривичном законнику поставља такође питање на који начин би требало поново формулисати појам службеног лица у Кривичном законнику.

Ово питање се пре свега поставља с обзиром на другојачији састав органа државне власти и управе по данашњим уставним прописима, нарочито са статусом чланова већа произвођача с гледишта кривичног права.

С извршеном реорганизацијом у привреди поставља се такође питање како одредити појам службеног лица у вези с лицима која учествују у раду привредних предузећа. То се нарочито односи на чланове радничких савета предузећа и чланове управних одбора предузећа.

Исто тако поставља се проблем утврђивања појма службеног лица и у вези с постојећим колегијалним телима у саставу народног одбора (савети, комисије).

Најзад, треба напоменути, да приликом поновног формулисања појма службеног лица треба унети више прецизности и јасноће у погледу положаја лица која учествују у раду друштвених организација, а нарочито у вези с постојећим органима задружних организација, посебице сељачких радних задруга.

До измене постојећих законских прописа, при решавању свих ових и других спорних питања треба поћи од основних концепција Законика онако како су горе изложене.

V. Појам службеног лица у кривичног праву данас је одређен позитивним законским прописом. Вероватно да ће то питање приликом претстојеће измене Кривичног законика бити опет регулисано одређеним законским прописима. Али ипак сматрамо да се може указати у једном закључку на извесна теоретска разлагања у вези с одређивањем појма службеног лица у кривичном праву, без обзира на то какав ће став заузети законодавац у овом погледу. Отуда ће даља излагања бити сумарно уопштавање постојећих данашњих схватања у теорији и у појединим законодавствима по овом питању, а сем тога биће изнета и извесна лична мишљења по истом питању.

Пре свега поставља се питање да ли кривични законик уопште треба да садржи одредбу о појму службеног лица. Као што је напред изложено, има мишљења да оваквој одредби није место у кривичном законнику. Стварно, ма колико да је добро формулисана, законска одредба ипак не може обухватити све спорне случајеве који се појављују у пракси у вези с овим. То нарочито важи за законодавства која су динамична и у сталном развоју, услед чега се,

природно, стално појављују нове категорије лица која учествују у вршењу државних и друштвених служби, па се према томе поставља питање њиховог изједначавања са службеним лицима у погледу кривичне одговорности. Али ипак, начело законитости у кривичном праву захтева да и овај кривичноправни појам буде законски формулисан. Између осталог тиме се избегава неједнако третирање и тумачење овог појма у пракси.

Међутим, самим прихватањем овог гледишта нису решена сва спорна питања у вези с овим. Као што је напред изложено, спорно је такође питање у ком делу кривичног законика треба да буде ова одредба, у општем или у посебном делу (у одељку који говори о кривичним делима против службене дужности). Ако се прими прво гледиште, онда та одредба, по самој природи ствари, мора бити општа и не могу се обухватити сви случајеви који се појављују у вези с појединим кривичним делима службених лица. У овом случају у општем делу био би одређен појам службеног лица уопште, како у погледу службеног лица као субјекта кривичног дела тако и у погледу службеног лица као објекта кривичног дела. По другом мишљењу, појам службеног лица требало би одредити у самом одељку који говори о кривичним делима против службене дужности. Али у овом случају појам службеног лица био би више везан за кривична дела из овог одељка, док се данас кривична дела службених лица налазе и у другим одељцима кривичног законика.

Постоји, међутим, још једно решење, које изгледа да је најприхватљивије, јер се тиме избегавају све тешкоће у вези с овим питањем. Појам службеног лица могао би се пре свега формулисати одредбом општег дела кривичног законика. То би била општа законска дефиниција службеног лица у смислу кривичног законика. Она би се односила како на службено лице као субјекта кривичног дела, тако и на службено лице као објекта кривичног дела. У овом случају појам службеног лица био би одређен на један општи начин, једном општом формулом која би више указивала на природу делатности службених лица, тј. на оно што је битно по схватању законодавца у овом погледу, без одређивања свих могућих категорија службених лица. Поред ове опште дефиниције, код сваког кривичног дела, или код сваке групе кривичних дела службених лица, детаљније би се одредило која службена лица могу извршити то односно та кривична дела. Тиме би законодавац добио више могућности да конкретизира појам службеног лица код појединих кривичних дела службених лица с обзиром на природу бића тих кривичних дела.

Овај начин одређивања појма службеног лица имао би више предности. Услед начина којим је досад убичајено да се појам службеног лица одреди једном заједничком формулом за све случајеве често пута настају извесне тешкоће, а можда се долази и до извесних нелогичности, кад треба решити да ли једно службено лице, или једна категорија службених лица, по природи својих де-

латности, могу бити извршиоци једног одређеног службеног кривичног дела, док је јасно да она могу бити извршиоци других службених кривичних дела.

Овај начин одређивања појма службеног лица има још једну предност. Наиме, ако се жели да се општим појмом службеног лица обухвате сва лица која уопште могу бити извршиоци појединих кривичних дела службених лица, онда често пута овакав појам службеног лица не може означити појам службеног лица у правом смислу, већ се овај проширује лицима која нису права службена лица већ се само изједначају са службеним лицима у погледу кривичне одговорности. С друге стране овакав општи појам никад не може бити сасвим прецизан и увек може довести до неједнаког тумачења у пракси. Ако би се пак појам службеног лица односно извршиоца одредио код сваког кривичног дела односно групе кривичних дела понаособ, онда би он био прецизан и не би задавао никакве тешкоће пракси и теорији у погледу његовог тумачења.

Најзад у појединим законодавствима, у вези с извесним кривичним делима, нарочито у вези с кривичним делима подмићивања, појам њиховог извршиоца одређује се доста широко, тако да би било нелогично да се сви ови обухвате општим појмом службеног лица у смислу кривичног законика. Споменимо само енглеско кривично право, по коме извршиоци изнуде односно подмићивања могу бити и таква лица као што су воденичари, скелесије, закупци тргова, тржишта итд. (17), или француско кривично право, по коме по измени Кривичног законика од 6 фебруара 1919 извршиоци подмићивања могу бити и приватни намештеници индустријских и трговачких предузећа, а по измени од 8 фебруара 1945, прописи о кривичним делима подмићивања примењују се на све намештенике, без обзира како се они плаћају — годишње, месечно, дневно или с учешћем у добити (18). Свакако да општом формулом о појму службеног лица сва ова лица се не могу обухватити као службена лица у правом смислу, док се код поменутих кривичних дела она могу назначити као могући извршиоци ових кривичних дела. Слично се може казати и у погледу неких других кривичних дела.

На крају навешћемо још нека правила у вези са одређивањем појма службеног лица у теорији и пракси, која такође могу помоћи приликом одређивања овог појма.

Сматра се да је без значаја за појам службеног лица форма постављења односно одређивања лица на једно службено место. Узима се да се постављење односно одређивање у овом смислу може извршити и конклюдентном радњом.

Без значаја је врста службе. Нема делатности која не може бити предмет службе у овом смислу. Појам службе не треба вези-

(17) Russel on Crime, p. 407.

(18) Dalloz, Code Pénal, 1952, art. 177; Rousselet-Patin (Goyet), Précis de Droit pénal spécial, 1950, p. 64—68.

вати само за више службе односно функције. Даље, без значаја је да ли се служба врши самостално или под надзором другог (19).

Модерно је схватање да се појам службеног лица у овом смислу везује не за својства лица већ за носиоца службе, без обзира на његово својство. Ово је данас оправдано нарочито с проширивањем социјалнополитичких, санитетских и превентивно-заштитних задатака модерне државе, тако да се приватна лица на више начина укључују у вршење ових служби. Баш с обзиром на важност ових служби потребно је предвидети као кривична дела све повреде дужности лица која учествују у вршењу ових служби.

Али из овог не треба извести закључак да сва кривична дела ових лица треба изједначити у погледу кажњивости с кривичним делима службених лица у правом смислу, нарочито с кривичним делима државних службеника. Могло би се извршити извесно диференцирање у одређивању кривичних дела повреде службе. Једна кривична дела била би кривична дела повреде службе, која једновремено значе и повреду службеничке дужности односно обавезе лица у посебном службеничком односно службеном односу. Друга би кривична дела означавала повреде службе од стране лица која су као грађани позвани да учествују у вршењу разних државних и друштвених служби, ма по ком основу и на који начин.

Мада је погрешно појам службеног лица одредити чисто казуистички, ипак треба бити обазрив при одређивању законске дефиниције појма службеног лица, како она не би сметала теорији и пракси (20).

Др. Јанко Ђ. Таровић

О НЕКИМ ПИТАЊИМА У ВЕЗИ СА ЗАКУПНИНОМ У СЕЉАЧКИМ РАДНИМ ЗАДРУГАМА

I

Ако желимо да изучавамо развитак нашег сељачког радног задругарства, онда треба да се задржимо и на расподели прихода у радним задругама пошто је то било и остало једно од основних питања у вези са организацијом и радом тих задруга. Треба да видимо који су били основни критеријуми код расподеле прихода. Да ли је одлучујући критеријум био уложени рад или је узимана, и у коликој мери, и земља коју су задругари уносили у задруге.

У првим заједницама за обраду земље, које су осниване већ од јесени 1944 и у току 1945 године а из којих су касније произашле сељачке радне задруге, питање расподеле прихода решавано је махом на врло упрошћен начин. Ове заједнице још нису имале никаквих писаних правила нити су уводиле радне норме, а приходи су најчешће дељени према броју чланова породица. Дакле земља

(19) Wachinger, S. 241—243.

(20) Wachinger, S. 305—307.